

Felicitas Vogt

IDEAL OCH VERKLIGHET I WALDORFSKOLAN

referat av Laila Pietsch

Våren 1999 beslöt SFWF att ge ut ett häfte av Felicitas Vogt om drogmissbruk, "Missbruk - en maning till oss" därför att våra delegater ansåg att det var ett viktigt ämne att behandla i skolorna. I februari 2000 bjöd SFWF även in Felicitas till Sverige för en tvådagars konferens i Järna och Stockholm. Här följer ett sammandrag av de föredrag som hölls under dessa dagar.

Felicitas Vogt har varit klasslärare och har sedan drygt 20 år dessutom arbetat som rådgivare i missbruksfrågor. Hon har skrivit en rad böcker om missbruk, och sekter. Hon är en flitigt anlita föredragshållare och rådgivare över hela världen. Sedan 1994 är hon medarbetare vid de medicinska och pedagogiska sektionerna vid Högskolan för antroposofi i Goetheanum, Schweiz.

Felicitas Vogt menar att vi måste vidga innebörden av begreppet "missbruk" och inse att drogerna bara utgör en del av det som gör människan ofri och beroende. Vi kan inte skydda våra ungdomar från missbruk genom att moralisera. I stället måste vi försöka förstå vår tids verkliga problem, nämligen hotet mot det mänskliga jaget. Vi måste också fråga oss vad vi själva kan göra för att skolan ska kunna bli en skola för barnens bästa.

Jag vill börja med att tacka föräldrarna i Sveriges waldorfskolor för att ni bjudit in mig att tala om ett ämne som ligger mig varmt om hjärtat. Jag måste också få tacka alla de ungdomar som givit sin tillåtelse att jag idag talar om dem. Jag vill också redan från början framhålla, att det som kan uppfattas som kritik från min sida *inte* gäller själva waldorfpedagogiken - jag vet mycket väl vilket skatt den är - utan hur vi som arbetar i skolorna handskas med den. Först när antroposofi och waldorfpedagogik samverkar uppstår waldorfpedagogik. I annat fall blir waldorfskolan bara en dålig metodskola, och vi måste inse att när det gäller metoder finns det många skolor som är bättre. Vi har ännu inte förverkligat alla möjligheter i waldorfpedagogiken. En waldorfskola existerar bara när lärarna samarbetar med föräldrarna. Föräldrarna är också tänkande varelser, de har ett yrke, de är människor som det lönar sig att diskutera waldorfpedagogik med. Waldorfpedagogiken förverkligas när lärare och föräldrar samarbetar. I en nyutkommen bok¹ där hans tal i skolan är publicerade, kan vi läsa hur Steiner gjorde detta.

Det finns en amerikansk bok som heter: "Varför Huckleberry Finn inte blev missbrukare" Han hade allt emot sig, ingen mor, en försupen far, ingen waldorfskola. Men han hade tillgång till naturen, massor av fysisk aktivitet, massor av fantasi och han hade en vän, en relation som bar honom genom alla svårigheter.

Dagens vuxna blir allt barnsligare, de saknar mod att vara vuxna. Var finns de vuxna idag? Ungdomarna tänker inför vuxenvärlden: "ska det där vara jag när jag blir trettio? Då lönar det sig knappt att bli vuxen". De unga saknar en humoristisk överblick, en distans till vardagen hos vuxenvärlden. Men de vill komma åt dessa kvaliteter genom att möta vuxna som är bärare av dem. Förmågan att som gammal verka välsignelsebringande är direkt beroende av att vi som barn har fått respektera och beundra vuxna säger Steiner. Var finns de gamla idag? När möts

¹ "Rudolf Steiner in der Waldorfschule" (GA 298)

egentligen gamla och barn? Förr lade man spädbarnet vid den gamles bröst för att ge kraft. Idag är de gamla på institutioner och mötet med små barn förhindras. På samma sätt förhindras idag vårt möte med födelse och död. Både födelsens och dödens port görs osynlig för oss och kan till och med manipuleras.

I ett föredrag² beskriver Steiner, att det från och med medeltiden är ett faktum, att människan när hon söker sitt jag i sitt inre, så finns det inte där. Istället är det så att hon bara kan finna sig själv i mötet med en annan människa. Vi kan ju tycka att detta är bra och sant när det gäller trevliga människor, men de otrevliga, de som förtalar oss, stjälar från oss, skulle de vara en del av mitt eget jag? Varför är det så svårt för oss att förlåta? Därför att vi inte har förstått konfliktens inre mening, nämligen att den ger oss en chans att växa som människor.

I årtal har jag fått kämpa med att förstå detta. Det krävs mod att se att allt som möter mig är något som jag har velat, som jag själv har sökt upp - inte som ett straff för begångna illdåd, utan för att det finns uppgifter i mitt liv som får mig att mogna andligt och själsligt. En själslig bodybuilding! Varje konflikt som uppstår i mitt liv hänger samman med min uppgift att mogna. Annars avsnör jag mig själv från mina livsrötter. Vår känsla av utbrändhet beror på att vi avsnört oss från våra livsrötter, som ger oss kraft. Vi ska vara glada och tacksamma att vi kan tänka sådana tankar. Ingen kan tvinga mig att inse detta, utan det måste ske i frihet, men om jag inte vill ta i tu med detta så ska jag inte bli förvånad om jag förlorar kraft!

Vad innebär barndomen idag?

Jag vill nu gå in på vad det innebär att vara barn idag. Vad formar barnet i dag? I Tyskland visar en undersökning av sexåringar att 60% lider av allergi, 20% inte äter frukost på morgonen, 30% har ryggproblem, 60% har sömnstörningar, 37% är överviktiga och 61% lever i hem där alkohol och rökning är ett problem.

Inte undra på att barnen hyser ångest för att bli vuxna! Många barns uppväxt kännetecknas dels av språkutarmning, dels av att barnen drar sig undan livet och är deprimerade och lever i en tillvaro fylld av olika tekniska kommunikationssystem. Vi vet också att man i Tyskland och Sverige är i genomsnitt elva år när man för första, och kanske enda, gången prövar narkotika eller alkohol och att den tidpunkten sakta men säkert förskjuts nedåt i åldrarna.

Missbruk måste ses som ett försök till självmedicinering under ett depressionstillstånd. Om vi betraktar aggression och våld kan vi märka hur dess yttringar har förändrats. I en normal utveckling är kamp något som hör till barndomen. Men idag har det mer och mer blivit en strid på liv och död där inga medel skys, motståndaren har blivit en fiende som måste förnedras och förintas. Ungdomarna har inget sunt självmedvetande, utan ett kränkt självmedvetande vilket förorsakar mängder av problem i det sociala livet. Den kränkta självkänslan stärks när de utövar makt och när de agerar med våld. Detta är ett förtvivlat rop på hjälp.

Destruktiva tendenser

Jag vill nu komma in på några samhällsfenomen som bidrar till denna olustkänsla. Jag vill också poängtera att det i alla hot mot vår existens finns ett budskap till oss som vi inte får glömma bort. Det är lätt att bli deprimerad av hur illa allt står till, men vi måste förstå vår tid och ringa in det som är negativt för barnets utveckling. Vi måste ha mod att inse att just problemen ger oss en möjlighet att utvecklas! Jag räknar inte upp följande fenomen för att göra er deprimerade utan för att kunna visa på barnets egentliga behov.

²"Wie kann die Menschheit den Christus wiederfinden?", föredrag 22.12.1918 (GA 187)

- ”Hast du was - dann bist du was” (Har du nåt' - så är du nåt'). Den egna identiteten är kopplad till en produkt, ett varumärke. Jag blir identisk med produktens värde. Självkänslan kopplas till en vara. Detta innebär en utarmning av det mänskliga.
- Genom mediekonsumtionen sker också en utarmning. En niondeklassare i Tyskland har sett mer på TV än på sin lärare. Bilder och budskap är ett problem. En sidoeffekt av detta är att nerv-sinnesmänniskan passiviseras. När vi ser på TV sänks 40% av sköldkörtelns aktivitet. Det uppstår samma tillstånd som vid djupa trancetillstånd. Färger, former ja själva naturen blir ointressanta. Vad upplever vi egentligen med våra sinnen? De måste vara aktiva! Om jag inte använder mina sinnen med intresse får detta som följd att inget intresserar mig längre.
- Livsglädjen. För varje år minskar vår förmåga att engagera oss som vuxna; som lärare, som föräldrar. Ingen livsglädje strömmar ut från en stressad och utmattad människa. Men just livsglädje är vad barnen behöver!
- Språkutarmning, språkförlust. Genom utmattningen och genom mediekonsumtionen uppstår en utarmning av språket. En genomsnittssamerikan står på en 9-årings språknivå. B. Sendon har skrivit en intressant bok om detta: ”The gun is the pen of the illiterate”. När språket sviker tar man lätt till våld.
- Skolan blir visserligen en urvalsplats för framtida yrkeskarriärer, men inte människobildande eller människoutvecklande. I skolan har vi lektioner som är 40-45 minuter långa. Jag har förgäves letat efter orsaken. Viljans rytm är nämligen minst 60 minuter. Allt som når viljeskiktet i oss lyder under andra lagar. Det behövs minst en timme för att nå denna viljenivå. Under 45-minuterslektionerna når vi bara tankens område. Vi snuddar kanske lite vid känslan, men viljan når vi inte. Jag anser att det är obegripligt att vi i en skolform som säger sig vilja fostra viljan i människan, överhuvudtaget inte når viljan på grund av lektionernas längd!
- Den fysiska världen blir allt meningslösare och andefattigare. Det individuella försvinner och i dess ställe sker en nivellering; allt ter sig likadant och blir mer eller mindre likgiltigt, mer eller mindre grått.

Hoten mot den fysiska kroppen

Vi blir allt skröpligare. Hälsosam näring blir sällsyntare. Maten genmanipuleras och är full av tillsatser vars verkningar ingen riktigt genomskådar. Vår föda ger inte kroppen vad den behöver. Monokulturerna gör att vi måste kompensera näringsbristen med piller.

Vi har förlorat vår förmåga att bygga upp ett immunförsvar, som numera är så svagt att vi inte vågar lita på sjukdomens stärkande hjälp. Läkemedelsindustrin växer sig allt starkare. Jag är inte mot vaccinering, som många gånger kan vara bra, särskilt om föräldrarna är oroliga, men jag menar att det dock inte är regeringens ansvar, som nu sker i Tyskland, att besluta om obligatorisk vaccinering.

Rörelse

Vi upplever vår kropp genom att vi rör oss, stöter mot yttre och inre gränser. Känslan för den egna kroppen håller på att tyna bort. Egentligen är barnet ren rörelse, det vill röra sig, eftersom det är en förutsättning för dess utveckling. När barnets rörelsevilja reduceras till två tummar, pekfinger och tunga (t.ex. i dataspelen) vart tar den uppdämda rörelsen då vägen? Jo den vänds i aggression utåt - eller inåt. Och ändå föds barnen, de vill komma hit. Vi måste fråga oss om vi förtjänar det? Vårt samhälle är egentligen barnfientlig till hundra procent.

Tid

Vi stjälar barnens tid. Har vi tid för dem, tid att göra något tillsammans med dem, vilket barnen behöver för att kunna vara barn? Man kan inte vrida tillbaka tiden. Hur får vi denna tid? Vi

måste visa aktning för barnet och för dess behov av oss vuxna. Barn får "själsliga förkylningar" när vi ignorerar dem.

Hur ofta äter vi tillsammans? En gemensam måltid formar gemenskapen, men det är viktigt med positiva samtal, kritik passar bäst ihop med praktiskt arbete, då är den möjligen berättigad. Att skaffa och använda droger är också en gemenskapshandling. Ritualen att få tag i drogen, att rulla en joint, blir för missbrukaren en njutning i sig. När våra gemensamma måltider försvinner, eller när vi använder tiden vid matbordet till att gräla, får inte barnet uppleva en sann gemenskap kring måltiden. När man så förlorat sammanhanget till den fysiska kroppen och till omvärlden, söker man sig till drogen som en ersättning. Att fira fester tillsammans, att äta tillsammans är något som sakta men säkert försvinner ur våra liv.

Vi får heller inte glömma att när det gäller ungdomar, till skillnad från de små barnen, så är deras behov något annat, de behöver klara besked och överblick, inte ritualer. Ritualerna hindrar ungdomarna i deras utveckling.

Livsglädje, entusiasm

Vi har många gånger svårt att acceptera våra barns vänner, det är inte alltid vi tycker om deras val av kamrater. En reklamslogan säger att man via Internet kan kommunicera utan konflikter: "sök dina vänner själv". Detta är egentligen det värsta budskap man kan ge ungdomar idag. Passar du inte mej - så går jag min väg. Tryck bara på delete-knappen så är du borta. Utan nära vänner uppstår lätt ett tomrum och detta själsliga tomrum kan lika gärna fyllas med droger. Orsaken till att drogen extacy är så populär idag, är att vi vuxna inte förmår utstråla glädje, vi har förkvävt barnet i oss. Ungdomarna befriar barnet inom sig genom extacy. Med vår livsglädje kan vi visa barnen att det är bra att finnas till!

Att finna en mening med livet

Vi har en livsuppgift - finner vi den, märker vi ens att vi har någon? Vi måste återfinna den utan nostalgi, med sikte på framtiden. Ur denna insikt är waldorfpedagogiken född. Ur tidens angrepp kan vi låta urmänniskan, antroposofia, uppstå. Den mörka motbilden ger oss en möjlighet att ana den egentliga människobilden.

Nu har jag beskrivit tillstånd som *inte* är till barnets fördel och som inte motsvarar barnets behov!

Barnets behov

Jagets aktivering är barnets livsrum. Barnet måste få leva ut sin jagaktivitet. Fram till sjuårsåldern sker det genom rörelse, rörelse, och åter rörelse. Men människan är också en andande varelse. I första föredraget av "Allmän Människokunskap"³ beskriver Steiner att läraren måste ta ansvar för att barnen lär sig andas och sova på rätt sätt och för att en balans uppstår mellan inandning och utandning, mellan sinnen och kroppens mättnad och hunger. Idag försvinner detta mer och mer. Vi vill tillfredsställa våra behov omedelbart. All rörelse kräver ro, inte stillestånd; en rytm; en aktivering av de kroppsbundna sinnen - känselsinne, livssinne, jämviktssinne, egenrörelsesinne - detta är vad det lilla barnet behöver. Om vi inte aktiverar dessa sinnen, denna rytm, är en verklig skola inte möjlig. Vi kommer att fostra zombies eller "Homo Zappiens". En växling mellan vila och rörelse är nödvändig, annars används rörelsen som ett redskap för att enbart driva ut själen ur kroppen.

³ "Allmän Människokunskap" (GA 298)

I skolan möter vi barn med föräldrar som är osäkra på vad de ska göra som föräldrar, eftersom denna instinktiva kunskap avtar allt mer, både hos pappor och mammor. Därför måste vi möta föräldrarna innan de har blivit föräldrar, det vill säga i klasserna 11 och 12. Här behövs en "föräldraundervisning". Läkare och barnmorskor skulle kunna komma och berätta om förlossning och barnavård. Vi måste ta de unga människorna på allvar och inse att de kommer att bli föräldrar, som har många frågor.

De kroppsbundna sinnenas vård

Känselsinnet, livssinnet, jämnviktssinnet och egenrörelsesinnet är sinnen som är nära förbundna med den fysiska kroppen. Om de får rätt vård och näring utgör de en grundval för vårt självförtroende senare i livet. Vi kan varsebli oss själva genom att vi upplever både fysiska och emotionella gränser. Här är jag - där är du. Idag råder sociala problem, eftersom vi saknar självförtroende. 80% av våra ungdomar (och även många vuxna) har ett kränkt självmedvetande, vilket förorsakar mängder av problem och aggressioner i det sociala livet. Vi varseblir inte oss själva, vi har ingen tilltro till oss själva. Vi har därför ett stort ansvar att bereda möjlighet för barn att utveckla dessa sinnen, så att de senare i livet kan hantera sig själva i mötet med andra.

Några exempel: Om egenrörelsesinnet inte får utvecklas kan depressioner uppstå. Därför är det ett bra hjälpmedel mot depression att röra sig, att promenera. I vårt samhälle råder en sorts schizofreni: jag rör mig inte utan jag blir forslad, till exempel med bil. Ändå tror vi att vi är flexibla! Vi har glömt hur det är att röra sig. När barn hör musik dansar de och är fria, de har ett behov av glädjefylld rörelse!

Vårt jämnviktssinne behöver vi inte bara för kroppens balans utan även när vi befinner oss i en krissituation. Om detta sinne inte utvecklas får vi svårt att förstå att vi är väsen i jämnvikt mellan himmel och jord. Förr rådde den manliga principen *antingen - eller*. Materien kuvades och behärskades. Vi tror att vi måste behärska materien och glömmar då den andliga principen; som ofta betecknas som ett kvinnligt väsen; materia-mater-moder jord. Men i vår tid måste vi kunna balansera ande och materia; nu gäller *både - och!* Vi lever i en extremt materialistisk tid och ändå råder paradoxalt nog en total okunnighet om materien. Om vi i skolan ger barnen möjlighet att bygga upp ett nytt förhållande till den egna kroppen kommer samhället att förändras av sig självt.

(Felicitas läste sedan högt ur en norsk bok⁴ om en dödssjuk elvaåring som brevväxlat med en sjuttioårig journalist. Pojkens budskap till sina föräldrar var att de skulle ta sig tid att vara med sina barn.) Vi måste offra vår tid, då visar vi barnen att vi värdesätter dem. *Vi behöver inga omfattande skolprogram, vi behöver bara göra det mänskliga mötet levande.* Det är bara att sätta igång!

Ett elevärende

Nu vill jag berätta om en elev, som jag här kallar Benjamin. Han var en ständig källa till förtret i skolan. Han förde verkligen lärarna och föräldrarna till förtvivlans gräns. Benjamin var hyperaktiv, kunde bara koncentrera sig fem minuter i taget, hade sömnsvårigheter, dessutom var han skrämmande begåvad och delvis överlägsen sina lärare. Ja han var obehaglig för lärarna och också klassens skräck. Han var hela tiden sarkastisk mot lärarna, argumenterade, lärarna stod inte ut! Han började tidigt röka och långa hasch.

Under ett kollegium var hans situation på dagordningen. Lärarna talade länge och bekymrat om honom. Benjamin kände detta på sig och kom till konferensen och knackade på

⁴ "Mårten 11 år" av Simon Flem Devold

dörren. Därinne satt 40 lärare. De ville köra ut honom, men då sade han: "Ta det lugnt, jag vill bara säga en sak. Jag vet att ni tänker besluta om mig. Hur ni än gör så vill jag ge er något att fundera på: Ni behöver mig!" Så gick han. Kollegiet delades nu i två hälfter. De lärare som undervisade Benjamin ville låta honom sluta skolan omedelbart. De var sura, ja rasande: "detta är droppen, han åker ut!" De som inte undervisade honom var hänfödda över hans mikaeliska mod: "detta är ett resultat av waldorfpedagogiken!" Inte bara lärarna utan även föräldrarna och eleverna deltog i diskussionen. Det bildades två läger som till slut inte ens talade med varandra. Detta visar oss att Benjamin hade rätt, skolan behövde honom för att göra saken synlig.

Jag blev ombedd att komma som rådgivare och hade samtal både med Benjamin och med lärarna. Resultatet blev att Benjamin blev kvar i skolan. Kollegiet konfronterades med sina dolda konflikter och bearbetade dem. Idag har skolan omorganiserats. Ansvar är tydligare, mandatgrupper har bildats och alla vet vem som bär ansvar för vad i skolan.

Benjamin berättade mycket för mig under det år vi arbetade tillsammans. Det han sade äger allmän giltighet och jag tror att det är viktigt att vi tar följande punkter på allvar:

- Jag står inte ut med att bli sedd som en tiondeklassare som ni bara föser hit och dit.
- Jag står inte ut med att motsvara era förväntningar.
- Jag är ju ännu inte den jag är! Ni anar överhuvudtaget inte vad jag kan bli!
- Ni saknar förmåga till mänskliga relationer. Det jag ser är masker som möter andra masker. Ni saknar mod att vara er själva.
- Ni ser ju inte oss elever.
- Ni har plockat ut mig ur klassen för att jag röker hasch, märker ni inte att 80% av alla de andra i klassen också gör det? Vi är zombies, vi är inte närvarande när ni talar till oss. Märker ni det?
- Ni är rädda för konflikter! Ni inser inte att konflikter också kan vara positiva, vi kan vinna något bara vi törs gå in i konflikter.
- Ni är utmattade, slut, utbrända.
- Utbrända människor förmår inte visa livsglädje eller entusiasm.
- Jag har känslan av att vara född i fel tid, detta är inte min tid! Jag hittar inte mina vänner. Tiden äter upp mig. Om det finns hemlösa i världen, så är jag en sådan.
- Jag står inte ut med världen, den är för snabb och högljudd.

Detta kom från en sextonårig pojke som var djupt förtvivlad. Hans känslor känner många andra ungdomar igen. Varför hittar vännerna inte varandra, varför finner man inte dem som man i den andliga världen beslutat att träffa här på jorden? I mitt arbete bland drogmissbrukare och kriminella får jag ofta höra hur ensamma och ouppmärksammade ungdomarna är. Många människor upplever tydligt att de kommit till jorden vid fel tidpunkt. Man kan inte bortse från att födelsekontrollen också påverkar reinkarnationsprocessen. Det är ett intressant faktum att många kriminella "syns" först när de åker fast.

Haschet gav Benjamin distans till världen, som gjorde honom illa. Haschet fjärrar själen från kroppen. Alkoholen gör tvärtom, den binder själen till kroppen. *Självmedicinering är det verkliga motivet bakom drogmissbruket.* Men detta är ju ingen egentlig lösning, för de egna problemen blir bara större när haschets verkningar väl upphör.

Benjamin sade till mig: "Jag slutar med drogen om du kan ge mig ett enda skäl att sluta"! Jag kunde bara beskriva drogens fysiska verkningar som ett skäl att lägga av, vilket gjorde mig mycket otillfredsställd. En ung människa bryr sig inte om sin hälsa. Det viktiga är ju att ge själen starka upplevelser. Fysiska skador struntar man i.

Som rådgivare till haschmissbrukare blir man på sätt och vis själv beroende, så jag tog in fler personer i rådgivningen, till slut var vi sju stycken. Benjamin fick oss totalt utmattade. En

dag glömde jag alla mina ambitioner, jag blev så trött på hela situationen och var bara rasande: "Sluta, nu får det vara nog! Jag står inte ut med allt ditt prat, fortsatt med dina droger eller gå i kloster!" Benjamin sa: Varför sa du inte det meddetsamma?

Det var ordet "kloster" som visade sig vara nyckeln! Benjamin sade: "Hitta ett zenbuddistiskt kloster så slutar jag röka i tre månader". Vi fann klostret och hans problem löste sig. Han lade klostermurarna runt sig själv, han fick ett utrymme, en gräns, vilket egentligen var det samma som haschet hade skapat kring honom. Vad som var avgörande var att vi vuxna kunde stå för vår egen förtvivlan och våra misslyckanden. Vi var ärliga och närvarande, först då kom lösningen.

Vi behöver lära oss nya saker. Om vi tror att vi vet hur waldorfpedagogik ska bedrivas, hur den yttre fasaden ska se ut, så når vi inte ungdomarna. De yttre formerna är inte waldorfpedagogik. Dem kan vi avstå från! Waldorfpedagogiken lever när vi varseblir varandra, på antroposofins grund.

En egen upplevelse

För några år sedan blev jag sjuk, jag hade ständiga smärtor i axel och arm. Slutligen skickades jag till magnetröntgen. Jag fick ligga på en smal brits som fördes in i ett rör. En högtalarröst sade: "Nu får vi, om ni måste andas så gör det ytligt". Sedan fördes ett järngaller över min mun och strupe och ett smattrande ljud hördes i röret. Det fanns också en alarmknapp, och efter en liten stund orkade jag inte längre utan tryckte på den. Jag åkte ut ur röret och nu bad jag sjuksystemen att förklara vad som skulle ske inne i röret. Hon sade: "vi har ofta sådana som dig här". Jag bad henne hålla sin hand på min fot, och så åkte jag in i röret igen och låg där en halv timme. Nu var det uthärdligt.

Varför berättar jag detta? När jag låg därinne kände jag hur aggressivitet och vanmakt steg upp i mig, jag trodde jag skulle gå sönder i röret. Så känner sig våra barn när vi inte känner till eller bryr oss om vilka villkor som gäller under deras utveckling. Och ändå tycker vi att det är konstigt att barnen blir aggressiva och respektlösa!

Situationen i dag

Barns villkor har ändrats våldsamt under 1900-talet. Barnens livskrafter avtar jämfört med för hundra år sedan, då skolans uppgift var att tukta och tygla barnets livskrafter; jämförbart med hur man beskär ett äppelträd för att det så småningom ska kunna bära frukt. Läraren hade till uppgift att tukta och tygla barnen genom sin undervisning och sitt sätt att uppträda. Men barnens livskrafter och vitalitet är betydligt svagare idag. Både inifrån genom arv och utifrån genom miljö och förändrade livsbetingelser. I skolan härskar dock fortfarande disciplintanken. "Lyssna! Har du inte hört vad jag säger? Varför gör du inte som jag säger? Sitt still!" och så vidare.

Läraren måste vara ännu intressantare än TV-programmen eller filmerna. Annars stänger eleverna av honom. Läraren måste lära sig inse vad barnen behöver av utvecklingsstimulans. Skolan är ännu inte den plats där livskrafterna bildas, vilket egentligen borde vara dess viktigaste uppgift. Skolan är fortfarande en plats för disciplinering, medan viljan inte stimuleras. Barnen sitter hela dagen och lektionerna är för korta för att viljan skall kunna ta tag i uppgifterna. Skolsystemet måste ändras så att barnen får möjlighet att röra sig, både till kropp och själ, för annars dämmer de upp aggressivitet. I waldorfskolan talar man om fyra väsensled, idag skulle det femte kunna vara bilen!

Att vara på väg betyder att man utvecklar sin egen aktivitet. *Varje missbruk är ett stegrad tvång; genom yttre stimulantia undviks inre konflikter.* Njutningen träder i den egna ansträngningens ställe. Att tro att det handlar bara om drogmissbruk, är att göra det alltför lätt

för oss! WHO spår att det inom en nära framtid kommer att finnas fler missbrukare än icke-missbrukare i världen, vilket faktiskt kommer att innebära att varje enskild människa måste vara beredd att ledsaga en missbrukare. Skolan skriker efter en pedagogik som hjälper barnen att undvika missbruk och få förmåga att inte duka under för det. Idag innebär missbrukspreventionen vanligtvis att vi demoniserar drogen - men då vinner den. Vårt samhälle är ett missbrukssamhälle. Även antroposofen kan vara missbrukare, till exempel av steiner-citat. Vi berörs alla av missbruk i en eller annan form, eftersom vårt samhälle ser ut som det gör. Vi måste inse att om vi inte själva agerar, så blir vi manipulerade.

Det handlar om jagets utveckling, och jaget utvecklas genom rörelse. Saknas rörelse kan missbruket få fotfäste. *Missbruket är jagets skugga*. Vi är individer ständigt beledsagade av missbruksskuggan. Fostran till frihet innebär en fostran att kunna möta missbruk och beroende; fostran måste ge oss förmågan att hantera missbrukstendenserna som vi alla bär inom oss.

När psykiatrikern Viktor Frankl såg frihetsgudinnan i östra Amerika sade han att hon behövde en motsvarighet - en ansvars-gudinna i väster. Frihet och ansvar hör ihop. Hur ska vi förstå detta?

Vi måste inse att vi, trots att vi egentligen inte vill det, kränker barnen idag. Vi måste hela tiden utgå från att föräldrar och lärare vill barnens bästa! Varför kränks då barnen? Jo, därför att vi allt mer har förlorat instinkten att ta hand om dem och ge dem vad de behöver. Detta är orsaken till att det i dag finns så mycket litteratur om barnuppfostran.

Det grekiska ordet "kris" betyder en avgörande, ödesdiger vändpunkt, vilket kan översättas så här: Vi står inför ett val och denna situation kräver av oss att vi *vågar* fatta beslut. Vi är avstår från att fatta beslut, eftersom vi tror att det är bekvämare så. Eller också vill vi i förväg veta om vi kommer att handla rätt. Rudolf Steiner säger, att människan idag måste ha modet att handla trots att hon inte vet resultatet i förväg. Först när gärningen är utförd kan vi se och bedöma den. Först genom krisen blir jag medveten om att jag ingår i en gemenskap, det antisociala jaget förvandlas till ett socialt jag: "jag ser dig". Detta är orsaken till vår självupptagenhet, som vi inte ska ödsla tid med att beklaga, eftersom den är ett faktum. Hur kan en stödjande skola växa fram, en skola för barnets bästa? Fastän vi inte är perfekta kan vi ändå vara goda föräldrar och lärare. Skolans budskap får inte vara att "vi vuxna är perfekta, bara ni gör som vi blir allt bra". Detta budskap är både osant och oärligt. Våra ungdomar behöver känna att de vuxna är ärliga.

FRÅGESTUND:

F: Hur undervisar man ungdomar om droger?

S: Om man visar upp en drog och säger att den är farligt, så demoniserar man bara drogen, och då får den en oerhörd verkan!. Jag talar aldrig om själva substanserna. I klasserna 10,11 och 12 försöker jag tala bildrikt och samtidigt abstrahera och spiritualisera drogen. *Viktigast är vad drogen gör med människan - inte själva drogen*. Att låta f.d. missbrukare berätta ger signalen: "jaha, se där, man kan missbruka och ändå klara sig"! Jag brukar istället berätta att man både kan bli beroende och fri, men att denna frigörelseprocess är oerhört mödosam och fylld av smärta, det kostar att bli fri.

F: Vad ska vi göra med oss själva, hur kan vi skapa livsglädje? Hur kan vi föregå med gott exempel?

S: Utbrändhet hör till vår tid. Det är hedervärt att vara utbränd! I ett föredrag⁵ beskriver Rudolf Steiner, att människan tidigare hämtade sin kraft ur traditionerna. Ungefär från och med mitten av 1900-talet avtog detta och därmed utarmades arvskrafterna. Häri ligger orsaken till att vi är så utbrända idag. Vi måste finna vägen ur detta tillstånd. Människan kan endast få kraft om hon upptäcker att hon är ett andligt väsen. Vi måste vårda det sakrament som det mänskliga mötet innebär, för det ger oss kraft. Den nya formen för religion är mötet mellan individer. Förr gav den religiösa kulten människan kraft. Numera får vi kraft när vi möter och bekräftar en annan människa. Därför måste jag också i skolan intressera mig för mina medmänniskor.

Hur ofta har man som lärare inte varit sarkastisk mot sina elever: "Med de där kläderna/fasonerna får du inte komma in här". "Om du håller på på det här viset så lär du dig ingenting". "Om du inte kan sköta dig får du gå ut"! "Jag vore tacksam om du för en gångs skull kunde vara tyst"! "Sitt still".

Jag hade problembarn i min klass, som jag gjorde mig av med eftersom jag ansåg att de inte passade in i klassen. Eftersom kollegiet stöttade mig var det mycket lätt att fatta dessa beslut. Barnens föräldrarna var naturligtvis förtvivlade, men det hjälpte inte. Men vad hände sedan? Jo, det kom ett nytt barn som var ännu svårare; eller så övertogs rollen som problembarn av någon annan i klassen.

Så länge vi inte inser att problemet angår oss kommer vi ständigt att möta samma problem, om än i olika yttre former. Ända tills vi säger oss: "Detta angår mig!" Gorbatsjov sade: "den som inte lär av historien kommer att bestraffas av den". Jag måste göra någonting åt det som ständigt möter mig. Det är i själva verket jag själv som utmanas av livet. Det är så lätt att tänka: "varför har just jag fått sådana barn i min klass, har jag verkligen förtjänat detta"? Jag behöver inse att jag kommer att konfronteras med samma problem ända tills jag börjar förstå min egen roll i det hela.

F: Vad var det som fick dig att ändra ditt beteende?

S: Helt enkelt det att jag så småningom märkte att mitt beteende inte hade önskad effekt! Jag började iaktta resultaten av mitt agerande och märkte att jag bara fick det besvärligare och besvärligare; då beslöt jag att ändra mig själv i stället för att försöka ändra på barnen eller föräldrarna. Och nu hände något spännande! Jag kunde möta eleverna och föräldrarna på ett helt nytt sätt, vi kunde börja bearbeta en del av svårigheterna tillsammans. Jag insåg att jag var en del av mina problem - och därmed också nyckeln till deras lösning!

De gamla krafterna tar slut. De nya behärskar vi ännu inte. Detta existentiella vakuum hör till mänskligheten och är en förutsättning för dess utveckling. Under tidigare skeden i historien måste nya impulser spränga sönder gamla former för att kunna existera. Idag växer nya möjligheter fram i all stillhet, medan de gamla faller samman av sig själva, av det nys spirande kraft. Detta är en hemlighet som vi alla kan erfara.

F: Vad ska jag göra med mina känslor när jag möter eleverna? Det finns ju så många möten som är totalt oärliga.

S: Du måste själv vara ärlig! Detta är kärleken, och inte att hela tiden vara snäll, vilket många gånger kan vara något fruktansvärt. Men kritiken måste vara saklig, inte personlig. Oftast är vår kritik personlig: "Vad du tänker är fel! Vad du känner är fel. Jag vill ändra på ditt sätt att vara". Den sortens kritik bottnar i avundsjuka: "du är eller kan eller gör något som jag inte kan - men längtar efter att kunna". Även vår lust att kritisera är ett missbruk!

⁵ Föredrag nr 11 i "Die Sendung Michaels" (GA 194)

Vi bör bedöma eleverna enligt deras egna utvecklingsmöjligheter, inte enligt en allmän mall. Eleverna får inte jämföras med sina betyg! Om vi inte ändrar vårt synsätt så riskerar vi att eleverna i stället drömmer sig bort eller befriar sig med hjälp av droger. Användningen av extacy ökar allt mer eftersom vi inte utstrålar någon glädje, vi har dödat barnet inom oss. Ungdomarna befriar barnet inom sig med hjälp av extacy.

Varje dag måste vi som arbetar med barn och ungdomar inse, att visst, du retar mig, du gör mig galen - men jag håller av dig, jag behöver dig! Du angår mig, vare sig jag vill eller ej. I stället gör vi barnet till en störande faktor som borde elimineras, och våra kollegor stöttar oss i detta! Vi måste arbeta med detta, diskutera och förändra i våra skolor!

F: Hur ser du på den ökande användningen av Ritalina för adhd barn?

S: Jag har följt utvecklingen i USA. En materialistisk människosyn håller på att bre ut sig och man blir ärligt förbannad över vilka effekter detta får för barnen. Ritalina är ett antidepressivt läkemedel som i Tyskland får ges till barn över fem år. Ritalina har en positiv effekt på adhd-barn med en konstaterad mindre hjärnstörning. Jag har ingenting emot medicinen som sådan, bara på sättet man använder den. Idag behandlas 35% av skolbarnen i USA med Ritalina. Medicinen har långtidsverkan och när man slutar använda den händer också någonting. Grova våldshandlingar har utförts av barn som under minst fem år medicinerats med Ritalina, när man upphört med behandlingen. Om hyperaktivitet behandlas med fel medicin får det samma resultat som om den inte behandlats alls.

Om barnen inte känner sig hemma i sin kropp, kan de bli nervösa. Vi måste vårda och stödja barnets sinnesutveckling, framförallt känselsinnet, egenrörelsesinnet, jämviktssinnet och livssinnet, eftersom dessa sinnen är en förutsättning för att vi som vuxna helt och fullt skall kunna använda andra sinnen, som gör det möjligt för oss att uppfatta en annan människas känslor och tankar.

En planta måste slå rot för att kunna klara av livets stormar. På samma sätt måste barnets själ kunna använda kroppen. Denna process kräver rörelse. Att sitta stilla och lyssna, att vara koncentrerad utåt när man inte är helt inne sin kropp är fullständigt outhärdligt! Att med förbundna ögon gå balansgång på en stock är till mycket större hjälp än att sitta stilla och räkna eller skriva för sådana barn. Kroppen är själens instrument och om inte själen känner sig hemma i kroppen blir själen sjuk.

Som förskollärare får man inte arbeta i strid med barnets utveckling. Allt tänkande hos barnet som frigörs från kroppen förhindrar en sund kroppslig utveckling. Skolan måste vara en plats där barnet får utvecklas i enlighet med sina behov. Ett samarbete mellan lärare och läkare är också nödvändigt.

F: I Sverige är det vanligt att stillasittandet i skolan kompenseras genom alla möjliga aktiviteter efter skolan som fotboll, simning, ridning mm.

S: Om skolan blir en rent kunskapsinhämtande skola där bara tankeverksamheten stimuleras, medan viljelivet bara tas i anspråk efter skolan, så leder detta till att människans mitt, det vill säga känslolivet, får ligga i träda. Mitten, känslans område, är den plats där det sant mänskliga bildas. Om läraren bara undervisar för betygen, om läraren bara lär ut sådant som det kommer att bli prov på, så proppar han barnet full med mat utan att det känner hunger, vilket får barnen att kräkas innerligt! Konsten att undervisa är konsten att stilla barnets längtan efter konstnärlig arbete. Idag upplever människan i barnet att hon vill kräkas. Skolan blir därmed inte heller en plats för utbildning av det mänskliga.

En annan sida av samma sak är att vara hungrig - och bara få välling. Det är den andra polen. Eleverna behöver känna motstånd, de behöver något att bita i och inte sådant som redan är färdigtuggat. Lärarna brukar föredra elever som kan upprepa vad läraren redan sagt, och inte

elever som tänker själva. Visserligen ska vi lära av det som andra åstadkommit, likväl måste eleverna tänka nya tankar, tänka egna tankar. Klarar vi av detta i våra skolor?

Sammanfattning

En elev som misslyckas kan hamna i en specialskola. Där finns redan sådana barn som man inte förväntar sig så värst mycket av. Jag känner en lärarinna som har en klass med just sådana barn och ungdomar. Dessa barn har övergivits av alla. Denna lärare har befriat sin undervisning från det mesta som tynger eleverna och även henne själv; betyg, kursplaner mm. Eleverna är våldsamma, aggressiva och svagt begåvade. Hon gav dem i uppgift att skriva en uppsats med temat "Vad är människan?" Eleverna fick besvara frågan hur de ville - eller avstå från att besvara den. En sextonårig flicka i specialklassen skrev följande dikt som svar på den frågan:

Was ist der Mensch?

Geborgenheit.
Dann, ein Licht; grell, es sticht;
Kalte Wände, Geschrei.
Ich, der Mensch bin da.

Maschine aus Fleisch und Blut -
Leben aus Bewegung, Zeitsinn und Gefühl.
Wunder des Übernatürlichen.
Verpestung der Natur, Glied der Masse.
Glied des Gruppenzwangs
auf der Suche nach dem Ich.

Lebe dein Ich und du bist frei.
Liebe deine Welt, und du wirst in den
kreislaufartigen Sog der Liebe getragen,
denn Liebe ist Leben.
Schreie deine Sehnsucht heraus, weine heisse
Tränen und du bist frei.

Vad är människan?

Trygghet,
sedan, ett ljus, skarpt, som skär;
kalla väggar, skrik.
Jag, människan, är här.

Maskin av kött och blod -
liv av rörelse, tidsanda och känsla.
Det övernaturligas under.
Naturens förstörelse, en i mängden,
en del av grupptvånget,
sökande efter ett jag.

Låt ditt jag leva, och du blir fri.
Älska din värld, så kommer du
att bäras av kärlekens cykliska sug,
ty kärlek är liv.
Skrik ut din längtan, gråt heta tårar
och du blir fri.

av Kristina, 16 år

Denna flicka hade redan fått sin dom: "du kommer aldrig att passa in i samhället". Vilken måttstock gäller egentligen för våra elever? Eleverna ska naturligtvis lära sig läsa, skriva och räkna, det är inte fråga om det. Men bara den mänskliga kontakten stämmer så lär de sig också! Bara när ämnet gör eleven mänskligare så fyller det sin funktion, säger Steiner. Om ämnet undervisas för dess egen skull, om eleven inte kan relatera ämnet till sig själv, så finns risken att de blir missbrukare.

Reinkarnationstanken

Det gläder mig mycket att en av frågorna inför denna konferens var, vad reinkarnationstanken innebär för våra relationer. Var och en måste själv ta ställning till denna idé. Prova själva om det stämmer, om ni kan upptäcka någon röd tråd i era egna liv. Det lever en kvalitet i mänskliga möten som jag kan försöka förstå och se min egen del i. Vi kan förhålla oss som forskare till vårt eget öde. Mot slutet av sitt liv framhöll Steiner med skärpa att vi måste skapa ordning i våra egna karman och inte syssla så mycket med andras! Detta är en viktig uppgift för oss även idag.

Under föregående kulturepok var frågan om död och liv av samma dignitet. I några föredrag⁶ beskriver Steiner hur den kulturepok som föregår vår egen hade som spirituellt uppgift att förstå födelsens och dödens mysterier. Under denna epok inträffade mysteriet på Golgata. Vad som under en epok är en inre uppgift förvandlas i nästa kulturepok till en yttre forskningsuppgift. Om vi förstår reinkarnation och karma förstår vi också födelsens och dödens mysterier.

Vår tids uppgift är att förstå det ondas mysterium, nämligen att *varje* människa inom sig bär på möjligheten att utföra goda eller onda gärningar. 1918 framhöll Steiner att den sanne samtidsmedborgaren bär på alla böjelser att utföra onda handlingar. Under en kommande epok kommer detta att förvandlas till en yttre forskningsuppgift. Ger inte detta oss ett perspektiv på vad som sker omkring oss? Belyser detta faktum möjligen något av det som idag sker omkring oss? Idag är det svårt att alltid avgöra vad som är gott eller ont. Dagens lagar är ett arv från antiken. Därför måste vårt rättsmedvetande förändras. Vad är gott och ont? Steiner säger *att allt som främjar utvecklingen är gott, medan allt som hindrar den är ont*, vilket innebär ett nytt sätt att se på saken.

Om en ung människa är kriminell eller använder droger kan ett straff behövas för att väcka henne. Genom straffet kan hennes moral väckas till liv. Här har alltså det onda, dvs. drogmissbruket, främjat utvecklingen och därmed inte enbart varit av ondo. En ung människa upplever det som negativt när vi vuxna är tvärsäkra på vad som är gott eller ont. Det är istället den vuxnes personliga inställning till fenomenet gott och ont som intresserar den unga människan, inte konventionella ställningstaganden.

Goethe, vars verk och person vi nog ännu inte helt har förstått, sade: "Alla förbrytelse finns inom mig. Att jag inte levt ut dem beror enbart på tre saker: mitt möte med naturen, mötet med mina vänner och att jag fick en undervisning av hög klass."

Om vi tar detta på allvar så förändras vårt förhållande till yttrevärlden och vi får ett nytt förhållande till lusten att kritisera. Då behöver vi inte heller klaga på andra. Inser ni vilken kraftbesparing detta innebär?! Att sluta kritisera leder till att det växer fram social värme; och denna sociala värme gör att den skenvärme som drogerna ger inte får fotfäste.

Det vi själva inte förmår skapa på det mänskliga planet ersätts av narkotikan som ger oss en illusion av värme och närhet. Det är inte drogerna som är problemet - utan vi själva! Därför är det meningslöst att bekämpa själva drogen.

Skolningsvägen

Antroposofin är Steiners gåva till mänskligheten, den är endast berättigad när den gör oss människor mänskligare. Gör den oss däremot omänskliga är det inte antroposofin som är problemet utan att vi hanterar antroposofin som en drog. Vi människor är i stånd att missbruka allt!

Vi står idag inför en avgrund, en nollpunkt, och en inre skolning är en nödvändighet för alla som arbetar med barn och ungdomar. Skolningsvägen ger oss ett redskap att förverkliga waldorfpedagogiken. Det gör alltid ont att gå igenom en kris! Men vi måste säga ja till denna smärta. Först då kan nämligen nya förmågor bildas. Jag upptäcker att det finns andra människor, jag blir intresserad av andra, jag förstår deras lidanden och utanförskap. Jag känner tacksamhet över att få leva. Detta är skolningsvägen.

⁶ "Historiska symptom" (GA 185)

I boken "Hur uppnår man kunskap om de högre världarna"⁷ beskriver Rudolf Steiner denna väg. Några övningar kallar Steiner "villkoren för skolningsvägen". Dessa övningar sker i avskildhet, inte tillsammans med andra. Steiner säger att "visserligen är villkoren stränga, men inte hårda, då det ju inte bara bör vara en frivillig handling att uppfylla dem, utan till och med måste vara det".

Det första villkoret är att jag bemödar sig om att främja min kroppsliga och själsliga hälsa. Att lära sig njuta på rätt sätt är viktigt. Det andra villkoret är att kunna känna sig som en del av livet i dess helhet och inse att jag är medansvarig i allt som sker. Det tredje villkoret är att inse att mina tankar och känslor är lika reala som min vilja, och att de har betydelse för världen. Det är lika skadligt om jag hatar min medmänniska som om jag slår henne. Ett annat villkor är att jag gör mig oberoende av klander eller beröm. Jag handlar av egen kraft, så gott jag kan. Jag behöver inte rättfärdiga min gärning, bara bedöma om jag varit mig själv eller ej. Alla handlingar som utförs av begär är värdelösa inför den högre världen, där endast kärleken till handlingen är avgörande. Att kunna utveckla en känsla av tacksamhet mot allt som tillfaller människan är också ett villkor. Vår tillvaro är en gåva från hela världssalltet.

Rudolf Steiner poängterar att det inte fordras att man fullständigt uppfyller villkoren utan endast att man eftersträvar dem. Ingen kan helt och hållet uppfylla dessa förutsättningar men alla kan beträda den väg som leder till deras uppfyllande. Det kommer blott an på viljan och sinnelaget. Jag kan försöka bli något som jag inte ännu är, och den strävan är synlig för barn och ungdomar och ger dem livsmod.

Framåtskridande

Vi måste fråga oss vilka ögonblick i våra liv som har fört oss vidare, de angenäma - eller de oangenäma? Egentligen utvecklas jag bäst när jag har problem med andra, för det ger mig en möjlighet att utvecklas!

Om jag tycker att ett barn är störande, ja till och med defekt och behöver repareras - fast helst inte i min klass - så blir barnet också störande! Ser jag barnets utvecklingsmöjligheter så kommer det att utvecklas! Vad allt har vi inte lyckats åstadkomma i negativ bemärkelse med dyslexibarnen - vi har utvecklat en defektorienterad beskrivning. Dyslexibarnen bär nämligen också på framtidsinriktade möjligheter. Goethe var dyslektiker, fast han kunde kosta på sig en skrivare! Barnen blir alltmer känsliga för vad vi tänker om dem. Därför måste vi stärka vårt inre jag - det behöver ungdomarna idag! Skolningsvägens uppgift är att öka vår sociala kompetens. Övandet ger oss en möjlighet att ingå i en ny form av gemenskap. Den unga människan behöver humor. Humorn uttrycker suveränitet och visar att vi kan le åt oss själva.

Vi får inte säga: "bli som jag", det budskapet är föråldrat. Det nya budskapet går ut på att ungdomarna ser hur jag dagligen kämpar för att förändra mig. Fram till puberteten behöver barnet säkerhet och klara besked. Men sedan gäller: *en sak är säker och det är att ingenting är säkert*. Det enda jag kan göra är att fortsätta arbetet att utveckla mig själv. Denna inre hållning behöver de unga möta hos oss, eftersom den inger dem framtidshopp.

Det är bara jag själv som avgör om jag vill gå skolningsvägen. Om ni varje dag tänker: "jag har frihet att göra allt jag vill", så kommer ni att upptäcka att denna tanke ökar er livsglädje. *Friheten är ingen gåva utan den erövrar vi själva genom hårt arbete*. För att uppnå frihet måste jag först gå igenom ett tillstånd av beroende, av ofrihet. Därför utsätts vi och vår frihet för ständiga frestelser. Jag måste vara på det klara med att min frihet ständigt är hotad av min tendens till beroende. Bara om jag lyckas handskas med mitt beroende är jag fri. Om någon

⁷ "Hur uppnår man kunskap om de högre världarna?" (GA 19)

påstår att han aldrig varit beroende så är han i själva verket beroende av sitt oberoende. Varje ögonblick är en kamp för att upprätthålla balansen. Mötet med människor som går denna skolningsväg ger ungdomarna mod! Det väcker deras nyfikenhet: "Vad får honom/henne att visa denna värme, denna nyfikenhet och aptit på livet?"

En inre läroplan

Vad innebär det att bli människa? Vi måste fråga oss vad som utmärker ett barn, vad ordet barndomskrafter betyder? Dessa kvaliteter är internationella, de är ju likadana över hela världen. Barndomskrafterna hotas idag, vilket jag beskrev redan inledningsvis. Idag finns till exempel dataspråkprogram för sju månaders barn, vilket måste ses som ett hån mot ordet "lek". De mest lönande branscherna i världen idag är vapen, droger, prostitution, dataspel och olja. Om vi inte redan idag skyddar barndomen så kommer den att förtvina i framtiden. Barndomskrafter, vad är det? Vari består föräldrarnas uppgift? Vari består lärarnas uppgift? Vad måste vi kämpa för, vad lönar det sig att kämpa för?

Om vi iakttar ett nyfött barn så upptäcker vi några egenskaper som alla barn har med sig in i världen:

- *Hjälplöshet*
- *Hängivenhet* gentemot allt som omger det
- *Förtroende* med sitt förtroende och med sin hjälplöshet är barnet fullständigt hängivet sin omgivning, oavsett hur denna är.
- *Kreativitet* barnet glömmer bort både tid och rum när det leker.
- *Förlåtelse* barnet förlåter oss allt vi gör.
- *Vörndnad* inför allt, allt är lika viktigt.
- *Intresse.* ingenting är för smått och obetydligt för att vara intressant.
- *Vara sig själv* barnet kan inte förstå sig, det bär ingen mask.

Dessa egenskaper har barn gemensamt med Kristus. Detta hjälper oss också att förstå innebörden i Kristus ord, "om ni inte blir såsom barn kommer ni ej in i himmelriket". Dessa egenskaper är den verkliga innebörden i att vara en skola på kristen grund. Det handlar inte om kyrkotillhörighet eller religionstillhörighet. Det handlar om universella egenskaper som *alla* människor har när de föds, men som måste erövrats av oss vuxna.

Den spirituella överblicken sätter oss vuxna i stånd att förlåta; vi kan uthärda att vara oss själva när vi slagit in på skolningsvägen som är vägen till självuppfostran. Denna *inre läroplan* - insikten att vi är hjälplösa utan andra, att vi visar förtroende, att vi hyser vörndnad, att vi förmår vara hängivna vår omgivning, att vi intresserar oss för allt, att vi är skapande, att vi vågar vara oss själva och att vi kan förlåta - är förutsättningen för en skola för barnets bästa.

Om dessa egenskaper inte lever i en skola, kan ingen kursplan i världen hjälpa oss. Vi behöver tillägna oss dessa egenskaper för att vår undervisning ska bli meningsfull och för att skolan ska bli en plats för bildning och kultur.